

Wolna kultura

Wolna kultura to całokształt zjawisk związanych ze swobodną współpracą nad tworzeniem oraz ponownym wykorzystaniem dóbr niematerialnych. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat doszło do jej gwałtownego rozwoju, do czego impulsem było upowszechnienie się komputerów i Internetu. Wolną kulturę stanowią obecnie dziesiątki tysięcy programów komputerowych oraz miliony innych utworów. Sama Wikipedia liczy obecnie ponad 5 milionów artykułów. Coraz więcej utworów muzycznych, plastycznych i audiowizualnych jest również udostępnianych na zasadzie wolnej kultury.

Creative Commons

Creative Commons to międzynarodowa organizacja, która pomaga twórcom i artystom zarządzać prawami autorskimi. Celem Creative Commons jest również zwiększenie liczby utworów dostępnych do swobodnej wymiany, użycia, ponownego wykorzystania i przetwarzania. W tym celu organizacja oferuje darmowe narzędzia prawne i techniczne, które w miejsce zasady „wszelkie prawa zastrzeżone”, oferują możliwość działania na zasadzie „pewne prawa zastrzeżone”.

Creative Commons istnieje od 5 lat i w chwili obecnej posiada oddziały w ponad 40 państwach. W swojej działalności organizacja skupia się na działalności edukacyjnej, popularyzacji idei dzielenia się własną twórczością i promowaniu korzystania z wolnych licencji Creative Commons.

Oddział polski działa od 2005 roku – konferencja zbiegła się z trzecią rocznicą istnienia projektu. Polski oddział organizacji założyli socjologowie Alek Tarkowski i Justyna Hofmokl, a pieczę nad kwestiami prawnymi sprawowała Prof. Elżbieta Traple. Obecnie, koordynatorami Creative Commons Polska są Alek Tarkowski, Justyna Hofmokl oraz odpowiedzialny za kwestie prawne Krzysztof Siewicz. Instytucjami partnerskimi projektu są Kancelaria Prawna Grynhoff, Woźny, Maliński Sp.k. oraz Interdyscyplinarne Centrum Modelowania Komputerowego i Matematycznego przy Uniwersytecie Warszawskim (ICM UW).

Licencje Creative Commons

Wolne licencje takie jak licencje Creative Commons polegają na udzieleniu szerokiego zezwolenia na zwielokrotnianie, rozpowszechnianie i modyfikację, jednak bez wyzbywania się praw autorskich. Wolne licencje są udzielane nieodpłatnie, a bardzo często zezwalają jednocześnie na komercyjne wykorzystanie utworów. Dzięki temu, wolna kultura stanowi również źródło dochodu. Obecnie opracowano kolejną, 3.0 wersję licencji Creative Commons, która aktualnie jest dostosowywana do prawa polskiego.

Wpływ zbiorowego zarządu na wolną kulturę i korzystanie z licencji Creative Commons

Podstawowa zasada wolnej kultury to bezpośrednie oraz automatyczne kontraktowanie z twórcą. Tymczasem polskie prawo autorskie w obecnym kształcie oraz praktyka jego stosowania utrudnia takie kontraktowanie. Istotnym źródłem tego utrudnienia jest instytucja zbiorowego zarządu prawami autorskimi. Jak powszechnie wiadomo zbiorowy zarząd w Polsce działa na podstawie umów, w których twórcy przenoszą na organizację całość praw autorskich do wszystkich swoich utworów – nawet do mających powstać w przyszłości. Oznacza to, że członkowie organizacji nie mogą swobodnie udostępniać swojej twórczości na zasadach wolnych licencji.

Ponadto, przepisy wymagają pisemnego zrzeczenia się pośrednictwa organizacji zbiorowego zarządzania i ustanawiają domniemanie reprezentacji tych organizacji. Twórcy niezrzeszeni w organizacjach są zatem również istotnie ograniczeni w możliwości udzielania wolnych licencji.

Licencje Creative Commons są licencjami nieodpłatnymi. Przepisy prawa autorskiego nie dopuszczają jednak zrzeczenia się niektórych form wynagrodzenia uprawniając jednocześnie organizacje zbiorowego zarządzania do poboru tego wynagrodzenia. Z uwagi na praktykę funkcjonowania zbiorowego zarządu w Polsce powstaje zatem wątpliwość, w jakim zakresie licencjobiorca musi liczyć się z ponoszeniem wynagrodzenia za korzystanie z utworów na licencjach Creative Commons.

Szczególne wątpliwości dotyczą jednej z najpopularniejszych wersji licencji Creative Commons, czyli licencji z tzw. atrybutem „użycie niekomercyjne”. Licencja ta zezwala licencjobiorcy nieodpłatnie na korzystanie niekomercyjne. Natomiast kwestię użytku komercyjnego w dostosowywanej obecnie do prawa

Partnerzy merytoryczni:

polskiej wersji 3.0 tej licencji regulują postanowienia Par. 4.e.i-iii. Zgodnie z tymi postanowieniami, twórca zastrzega sobie wynagrodzenie pobierane za korzystanie komercyjne, w tym takie, które pobierane jest przez organizacje zbiorowego zarządzania. Nasuwa się wobec tego pytanie, czy twórca udostępniający swoje utwory na takiej licencji będzie mógł liczyć na otrzymanie wynagrodzenia pobieranego na jego rzecz przez organizacje zbiorowego zarządzania.

Kwestie cywilnoprawne związane z licencjami Creative Commons

Licencje Creative Commons w dostosowywanej obecnie do prawa polskiej wersji 3.0 są udzielane na czas nieoznaczony (analogiczne postanowienia zawiera poprzednia wersja 2.5). Postanowienia licencji zawierają również zobowiązanie licencjodawcy do niewypowiadania licencji (jak też i do niedoprowadzenia do rozwiązania licencji w inny sposób). Jedynym dozwolonym w licencjach sposobem rozwiązania licencji jest jej naruszenie przez licencjobiorcę, kiedy to licencja wygasa automatycznie.

Licencje Creative Commons zawierają również postanowienie, że przy każdym rozpowszechnieniu utworu przez licencjobiorcę odbiorca uzyskuje licencję bezpośrednio od licencjodawcy. Z kolei na wypadek automatycznego rozwiązania licencji na skutek jej naruszenia przez licencjobiorcę zastrzeżono, że nie powoduje to rozwiązania licencji uzyskanych przez odbiorców.

Nasuwa się pytanie o skuteczność takiego uregulowania. Tymczasem trwałość stosunku licencyjnego (poza przypadkiem, w którym doszło do naruszenia licencji) jest niezwykle ważna z punktu widzenia pewności obrotu w ramach wolnej kultury. Możliwość dowolnego jednostronnego rozwiązywania licencji przywróci natomiast domyślną normę prawa autorskiego, czyli zakaz korzystania z utworu (poza wąskimi wyjątkami dozwolonego użytku), co jest sprzeczne z założeniami wolnej kultury.

Kolejna wątpliwość dotyczy kwestii odpowiedzialności stron licencji Creative Commons. Licencje te wyłączają odpowiedzialność licencjodawcy tak daleko jak tylko zezwala na to prawo właściwe. Jest to rozwiązanie niewątpliwie uzasadnione z uwagi na specyfikę wolnej kultury, opierającej się w dużej części na wolontariacie (twórcy nie zarabiają bezpośrednio na licencjonowanych utworach, a wielu z nich uczestniczy w swobodnej współpracy z powodów innych niż korzyści materialne). Ryzyko poniesienia odpowiedzialności przez takie osoby mogłoby je skutecznie odstraszyć od uczestniczenia w tworzeniu wolnej kultury. Zakładając natomiast skuteczność tych postanowień, licencjobiorca bierze na siebie istotne ryzyko prawne, co również może stanowić ograniczenie w upowszechnieniu się wolnej kultury, a zwłaszcza zainteresowanie utworami na licencjach Creative Commons wśród pośredników z tak zwanego „głównego nurtu”.

Wolna kultura a autorskie prawa osobiste oraz dobra osobiste

Wolna kultura zakłada możliwość dalekiej ingerencji w cudze utwory. Utwory takie jak wolne oprogramowanie, Wikipedia, muzyka i filmy na licencjach Creative Commons nie zawierających tzw. atrybutu „Bez utworów zależnych” mogą być dowolnie zmieniane, remiksowane i w inny sposób opracowywane przez każdego. Z drugiej strony, przestrzeganie prawa do autorstwa utworu jest bardzo silną normą społeczną ruchu wolnej kultury. Kod źródłowy wolnego oprogramowania uważany jest za najlepiej udokumentowany w zakresie wykazywania kto jest autorem konkretnego fragmentu. Strony historii Wikipedii zawierają również dokładne informacje o autorstwie poszczególnych fragmentów haseł tej internetowej encyklopedii. Co ciekawe, poza ludźmi, „autorami” niektórych części są tzw. boty, czyli programy komputerowe napisane w celu automatycznej edycji artykułów.

Licencje Creative Commons zawierają z kolei szereg postanowień regulujących kwestie objęte prawami osobistymi (oznaczanie utworu przy jego redystrybucji, oznaczanie dokonywanych zmian, zezwolenie na daleko idącą ingerencję w integralność utworu).

W związku z powyższymi zjawiskami nasuwają się pytania o relacje pomiędzy wolną kulturą a autorskimi prawami osobistymi oraz prawami na dobrach osobistych.

Partnerzy merytoryczni: